MUHANDISLIK & IQTISODIYOT

4-MAXSUS SON

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik, fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

2026
sentyabr-oktabr

Belarus–O'zbekiston

ilmiy-texnik hamkorligi: zamonaviy muhandislik ta'limi, amaliy kvalifikatsiyalar va innovatsion sanoat rivoji

ISSN: 3060-463X

Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya

РЭУ.РФ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ФИЛИАЛ В Г. ТАШКЕНТЕ

TOSHKENT DAVLAT TEXNIKA UNIVERSITETI

TOSHKENT YONGINACHI VA YENGIL SANOAT UNIVERSITETI

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 2026-yil, sentyabr/oktabr.

Bosh muharrir:
Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:
Shakarov Zafar G'afforovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor
Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor
Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,
Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent
Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD
Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)
Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.
Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor
Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.
Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Pardaev Umidjon Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich, Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc)

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
05.01.07 – Matematik modellashtirish
05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
05.04.01 – Telekommunikasiya va kompyuter tizimlari, telekommunikasiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
05.08.06 – "G'ildirakli va gusenisali mashinalar va ularni ishlatish" (texnika fanlari)
05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 – Makroiqtisodiyot
08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 – Ekonometrika va statistika
08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 – Marketing
08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 – Menejment
08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA • СОДЕРЖАНИЕ • CONTENTS

MUNDARIJA

AHOLI DAROMADLARI VA TURMUSH DARAJASI: O‘ZARO BOG‘LIQLIK NAZARIYASI 9
Abidova Shahnoza Abduvaliyevna
THE IMPACT OF BUY NOW, PAY LATER SERVICES ON E-COMMERCE SALES 12
Maxmudova Munisaxon Abbos qizi
ROUTE-LEVEL PROFITABILITY ZONES IN RAILWAY PASSENGER TRANSPORT 16
Eshboyev Ulugbek Farxodovich
AHOLI DAROMADLARI VA TURMUSH DARAJASI: O‘ZARO BOG‘LIQLIK NAZARIYASI 20
Abidova Shahnoza Abduvaliyevna
ОПЕРАЦИОННАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ КАК ДРАЙВЕР ESG-ТРАНСФОРМАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ ПОЛИМЕРНОЙ УПАКОВКИ В УСЛОВИЯХ РАЗВИВАЮЩИХСЯ ЭКОНОМИК: ЭМПИРИЧЕСКОЕ ОБОСНОВАНИЕ НА ПРИМЕРЕ ООО «SIRDARYO MEGA LUKS» 23
Ташпулатов Дильмурад Рустамович
PREPARING STATE-OWNED COMMERCIAL BANKS FOR PRIVATIZATION: INSTITUTIONAL TRANSFORMATION, CORPORATE GOVERNANCE, AND CAPITAL MARKET READINESS IN UZBEKISTAN .. 28
Salamov Islam Tashkazakovich
RAQAMLI TO‘LOVLAR ORQALI YASHIRIN IQTISODIYOT KO‘LAMINI QISQARTIRISH: XITOY TAJRIBASI VA MAKROFISKAL SABOQLAR 34
Shonazarov Ashurali Akabayevich
DIGITAL FACTORS INFLUENCING THE DEVELOPMENT OF THE SERVICE SECTOR IN TASHKENT CITY 37
Abdikayumov Bekzod Turdiniyozovich
METALLARGA MEXANIK ISHLOV BERISH JARAYONLARINI KOMPYUTER MODELLASHTIRISH ASOSIDA OPTIMALLASHTIRISH VA SAMARADORLIGINI OSHIRISH 41
Usmonov Abbos Valijon o‘g‘li
IMPROVING THE MECHANISM FOR EXPERT ASSESSMENT AND CERTIFICATION OF FOOD SAFETY BASED ON QUESTIONNAIRE SURVEYS 45
Mahamatova Maftuna Shukrullo qizi
BEYOND FINANCIAL METRICS: RAILWAY TRANSPORT EFFICIENCY 48
Kurambayev Alisher Saburbayevich
TRANSFORMATSIYALASHUV SHAROITIDA TIJORAT BANKLARINING KREDIT PORTFELINI BOSHQARISHNING NAZARIY ASOSLARI 53
Jo‘rayev Eldor Berdibekovich
OPTIMIZING SCHOOL MANAGEMENT THROUGH TERRITORIAL CLUSTERING TO ENSURE AN INCLUSIVE EDUCATION ENVIRONMENT: INTERNATIONAL EVIDENCE AND AN IMPLEMENTATION FRAMEWORK FOR UZBEKISTAN 58
Rajapova Guldona Usman kizi
OPTIMIZATION OF THE FOOD SUPPLY AND DELIVERY SYSTEM IN TASHKENT REGION 62
Mavlanov Sobirjon Pardabayevich
RAQAMLI BANK EKOTIZIMIDA SUN’IY INTELLEKT VA KATTA MA’LUMOTLAR ASOSIDA MIJOZLARGA XIZMAT KO‘RSATISH MODELINI TAKOMILLASHTIRISH 65
Eshqobulova Charos O‘roq qizi
RAQAMLI MOLIYAVIY MUHITDA BANK MIJOZLARINING XAVFSIZ XULQ-ATVORI VA MOLIYAVIY KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH 67
Eshqobulova Charos, Babanazarova Gulzar
ASSESSING DIGITAL ADAPTATION IN SMALL BUSINESSES IN THE REPUBLIC OF KARAKALPAKSTAN. 70
Babanazarova Gulzar Ziuatdinovna

INSTITUTIONAL ENVIRONMENT AND ACADEMIC STAFF WORK EFFICIENCY: HUMAN RESOURCE MANAGEMENT PERSPECTIVES 73
Sultonboyeva Munira, Sultanova Kamila
ЭКСЕРГЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ СИСТЕМ ЭЛЕКТРОСНАБЖЕНИЯ КАК ИНСТРУМЕНТ ПОВЫШЕНИЯ ЭНЕРГОЭФФЕКТИВНОСТИ ПРИ ПРОВЕДЕНИИ ЭНЕРГОАУДИТА 79
Anarbaev A.I., Bahodirova M.T.
SCENARIO FORECASTING OF AI-DRIVEN EFFICIENCY IN UZBEKISTAN'S TEXTILE INDUSTRY TO 2030 83
Madrahimova Onajon Javlon qizi
TIJORAT BANKLARIDA TASHQI AUDIT JARAYONLARINI RAQAMLASHTIRISH VA AUDIT DALILLARINING ISHONCHLILIGINI OSHIRISH 85
Ziyodullayeva Nargiza Yusuf qizi
MINTAQA IQTISODIY SALOHIYATIDAN SAMARALI FOYDALANISH ASOSIDA EKSPORT SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI 89
Xudoyberdiyeva Asila
LABOUR PRODUCTIVITY, STRUCTURAL CHANGE, AND BAUMOL'S "COST DISEASE" IN THE SERVICE SECTOR: A SECTORAL ANALYSIS OF THE UZBEKISTAN ECONOMY 94
Xasanov Axmadjon Shodiyorovich
ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ В ПРОЕКТИРОВАНИИ СТРЕСС-СЦЕНАРИЕВ ЛИКВИДНОСТИ: ОТ ФИКСИРОВАННЫХ ПОРОГОВЫХ ЗНАЧЕНИЙ К ДИНАМИЧЕСКОМУ МОДЕЛИРОВАНИЮ 103
Курбонов Илхом Жумакулович
ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND BIG DATA IN MODERN BANKING: FROM RISK DETECTION TO DECISION-MAKING 107
Parpiyeva Ra'no
PUL-KREDIT SIYOSATIDA INSTITUTSIONAL NOMUVOFIQLIK: MA'MURIY VA MONETAR SIYOSATNING ASOSIY YO'NALISHLARI 110
Muxammadiyev Tuychi Jumma o'g'li
THE IMPA INTEGRAL INDEX AS A TOOL FOR EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF EDUCATIONAL SERVICES MARKETING 113
Umarov Shuhrat Bahodir o'g'li
EKSPORTNI MOLIYALASHTIRISH NAZARIYALARI 116
Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich
ИНСТИТУЦИОНАЛЬНО-РЕСУРСНАЯ РАМКА ESG-ТРАНСФОРМАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ ПОЛИМЕРНОЙ УПАКОВОЧНОЙ ИНДУСТРИИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ИДЕНТИФИКАЦИИ И КОЛИЧЕСТВЕННОЙ ОЦЕНКЕ ОТРАСЛЕВЫХ РИСКОВ 120
Медведев Никита, Ташпулатова Амира, Ташпулатов Дильмурад
TIJORAT BANKLARIDA JINOIY DAROMADLARNI LEGALLASHTIRISHGA QARSHI KURASHISHDA SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH 123
Rustamov Sunnatillo Rustamovich
LEGAL FOUNDATIONS OF GREEN FINANCING IN THE ACTIVITIES OF BUSINESS ENTITIES 127
Makhtimova Zarafshon Olloyorovna
YASHIL ENERGETIKA INFRATUZILMASIDAGI MUAMMOLAR 130
Jabborov Xurshid To'ramurod o'g'li
RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA HAMKORLIKDA O'RGANISHNI TASHKIL ETISHNING PEDAGOGIK SHARTLARI 134
Choriyeva Lobar, Safarov Azamat
ТЕНДЕНЦИИ ФОРМИРОВАНИЯ КОНКУРЕНТНОЙ СРЕДЫ НА РЫНКЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН 136
Кахрамонова Азиза, Джалилов Джамшид
YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA O'ZBEKISTON SANOATINI BARQAROR RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARI 139
Isoqova Aziza Alisher qizi

MUNDARIJA • СОДЕРЖАНИЕ • CONTENTS

MUNDARIJA • СОДЕРЖАНИЕ • CONTENTS

TIJORAT BANKLARI FAOLIYATIDA NODEPOZIT MOLIYAVIY RESURSLARNING AHAMIYATI 142
Ziyodilloyev Xushnud Rahimboyevich

TIJORAT BANKLARI FAOLIYATIDA NODEPOZIT MOLIYAVIY RESURSLARNING AHAMIYATI

Ziyodilloyev Xushnud Rahimboyevich
Toshkent Kimyo xalqaro universiteti
“Moliya” kafedrasi mudiri, PhD.

Annotatsiya. Tijorat banklarining kreditlash imkoniyatlari va moliyaviy barqarorligi ularning resurs bazasiga, jumladan, nodepozit moliyaviy mablag‘larga bog‘liq. Xalqaro amaliyotda nodepozit mablag‘lar bank resurslarining 25–30 foizini tashkil etadi. O‘zbekiston bank tizimida 2026-yil 1-yanvar holatiga ko‘ra, ushbu resurslar hajmi 305,6 trln so‘mga, jami moliyaviy mablag‘lardagi ulushi esa 49,6 foizga yetgan. Tadqiqotda nodepozit moliyaviy resurslarning tijorat banklari faoliyatidagi ahamiyati tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: tijorat banklari, moliyaviy resurslar, nodepozit resurslar, olingan kreditlar va lizinglar, subordinar qarzlar.

Abstract. The lending capacity and financial stability of commercial banks depend on their resource base, including non-deposit financial resources. In international banking practice, non-deposit funds account for 25–30% of banks’ total resources. As of 1 January 2026, non-deposit financial resources in Uzbekistan’s banking system amounted to UZS 305.6 trillion, representing 49.6% of total financial resources. The study examines the significance of non-deposit financial resources in the operations of commercial banks.

Keywords: commercial banks, financial resources, non-deposit resources, borrowings and leases, subordinated debt.

Аннотация. Кредитные возможности и финансовая устойчивость коммерческих банков зависят от их ресурсной базы, включая недепозитные финансовые ресурсы. В международной банковской практике недепозитные средства составляют 25–30% совокупных банковских ресурсов. По состоянию на 1 января 2026 года объём недепозитных финансовых ресурсов в банковской системе Узбекистана достиг 305,6 трлн сумов, а их доля в общем объёме финансовых ресурсов составила 49,6%. В исследовании проанализировано значение недепозитных финансовых ресурсов в деятельности коммерческих банков.

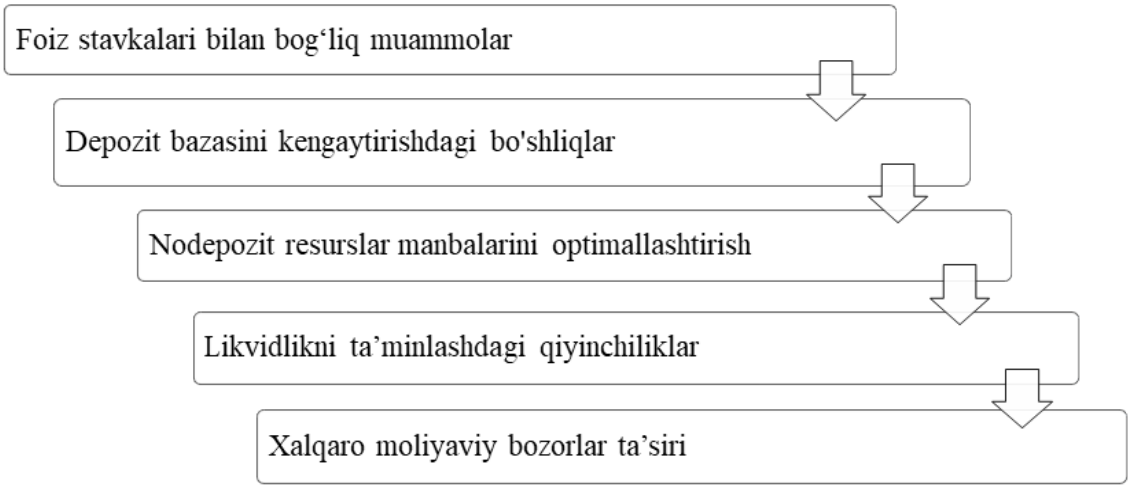
Ключевые слова: коммерческие банки, финансовые ресурсы, недепозитные ресурсы, привлечённые кредиты и лизинг, субординированные долги.

Xalqaro bank amaliyotida barqaror resurs bazasi banklarning samarali faoliyati va iqtisodiy rivojlanishni moliyaviy qo‘llab-quvvatlashning muhim omili hisoblanadi. Xorijiy tadqiqotlarda kredit portfeli samaradorligini oshirish uchun uzoq muddatli va arzon moliyaviy manbalarni jalb qilish, majburiyatlar riskini diversifikatsiyalash, aktiv va passiv operatsiyalarni muvofiqlashtirish hamda resurslarni optimallashtirish zarurligi ta’kidlanadi.

Xalqaro bank amaliyotida kuzatilgan ayrim holatlar moliyaviy resurslarni samarali boshqarishning muhimligini ko‘rsatadi. Jumladan, 2023-yil mart oyida AQSHning aktivlari hajmi bo‘yicha 16-o‘rindagi banki hisoblangan Silicon Valley Bank bankrot bo‘ldi. Mazkur holatga ta’sir ko‘rsatgan omillar qatorida aktiv va majburiyatlarni boshqarish bilan bog‘liq risklar hamda bankning 175 mlrd AQSH dollarlik depozitlarining katta qismi sug‘urtalanmaganligi qayd etiladi. Bu banklarda moliyaviy resurslarni boshqarishni takomillashtirish zarurligini ko‘rsatadi[1].

Tijorat banklari korxonalar va jismoniy shaxslarni kreditlash orqali iqtisodiy faollikni qo‘llab-quvvatlaydi. Ularning kreditlash salohiyati va moliyaviy barqarorligi resurs bazasining mustahkamligiga bog‘liq. O‘zbekiston tijorat banklarida ushbu bazani kengaytirish va mustahkamlash bilan bog‘liq asosiy kamchiliklar 1-rasmda keltirilgan

1 Tsyhanyuk, D., “Effective ways to making strong resource base for Ukrainian banks in terms of unstable economy”. Středoevropský věstníK pro vědu a výzkum. – 2017. – №7. - p. 94-106.

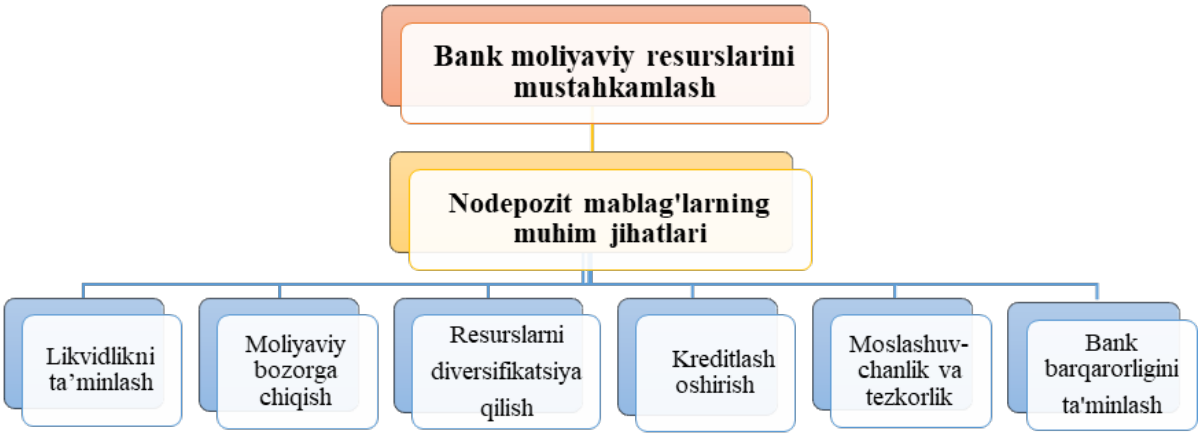

1-rasm. Tijorat banklari resurs bazasini mustahkamlashdagi muammolar[2]

Aholi va korxonalar depozitlari banklarning asosiy resurs manbalaridan biri hisoblanadi. Biroq iqtisodiy noaniqlik sharoitida omonatchilar ishonchining o‘zgarishi depozitlar hajmi va banklarning likvidlilik darajasiga ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli banklar xalqaro moliyaviy bozorlardan ham mablag‘ jalb qiladi. Bunda xalqaro moliya bozorlaridagi noaniqliklar, qarz majburiyatlari hajmi va valyuta kursi tebranishlarini hisobga olish moliyaviy barqarorlikni ta’minlashda muhim ahamiyatga ega.

Banklarning aktiv va passiv operatsiyalari o‘zaro bog‘liq bo‘lib, nodepozit resurslarning tarkibi va shartlari kreditlash siyosatiga ta’sir qiladi. Nodepozit resurslarning ayrim turlari depozitlarga nisbatan yuqoriroq foiz stavkalarida jalb qilinishi mumkin. Bozor stavkalari pasayganda avval jalb qilingan qimmat resurslar bank rentabelligini cheklab, kredit siyosatini qayta ko‘rib chiqish zaruratini yuzaga keltirishi mumkin.

Nodepozit moliyaviy resurslarning banklar faoliyati va moliyaviy barqarorligidagi ahamiyati 2-rasmda aks ettirilgan.

2-rasm. Tijorat banklarida nodepozit moliyaviy mablag‘larning ahamiyati [3]

Xorijiy mamlakatlarda nodepozit moliyaviy resurslarni boshqarish bank tizimining rivojlanish darajasi, moliyaviy bozorlar ko‘lami va regulyator siyosatiga asoslanadi. Rivojlangan davlatlarda ushbu resurslarni shakllantirishda kapital bozorlari, repo operatsiyalari va xalqaro kreditlardan keng foydalaniladi. Bunda aktiv va passivlar muvozanati, muddatli rejalashtirish, stress-testlar, kapital yetarliligi nazorati hamda zamonaviy risk-menejment tizimlariga alohida e’tibor qaratiladi. Ayrim xorijiy davlatlarning nodepozit resurslarni shakllantirish va boshqarish yondashuvlari 1-jadvalda keltirilgan.

2 Manba: muallif tomonidan ilmiy tahlillar asosida ishlab chiqilgan.
3 Manba: muallif tomonidan ilmiy tahlillar asosida ishlab chiqilgan.

1-jadval
Ayrim rivojlangan xorijiy davlatlarda nodepozit moliyaviy resurslarni shakllantirish va boshqarishda yondashuvlar[4]

Mamlakatlar	Asosiy usullar	Risklarni boshqarish	Nodepozit resurs manbalari
AQSH	Obligatsiya va repo operatsiyalari	Derivativlar, ALM (Asset-Liability Management)	Kapital bozori, FRS (discount window)
Germaniya	ECB, xalqaro kreditlar	Stress-test, balans tahlili	Yevropa moliyaviy bozori (ECB)
Yaponiya	Davlat bilan integratsiya, moliyaviy vositalar	Foiz riski boshqaruvi	Markaziy bank kreditlari, subordinar qarzlar
Buyuk Britaniya	Xalqaro vositalar, London moliyaviy markazi	LCR (Liquidity Coverage Ratio), NSFR (Net Stable Funding Ratio), xedjlash	Eurobond, sukuk
Xitoy	Xalqaro moliya bozorlari, banklararo kreditlar	Derivativ vositalar, foyda/xavf tahlili	Banklararo kreditlar, nobank moliyaviy resurslar
Rossiya	Xalqaro majburiyatlar, bozor instrumentlari	Balans tahlili, monitoring	Xalqaro kreditlar, nobank mablag‘lar

Tahlil uchun Amerika, Yevropa va Osiyoning bank tizimi rivojlangan mamlakatlari tajribasi tanlab olingan. Fikrimizcha, banklarning moliyaviy barqarorligi ularning barqaror resurslar bilan ta’minlanganligiga bog‘liq. Moliyaviy xizmatlarga talab ortishi sharoitida banklar o‘z mablag‘lari bilan birga jalb qilingan, xususan, nodepozit resurslardan keng foydalanadi. O‘z mablag‘larini doimiy kengaytirish imkoniyati cheklanganligi va global raqobatning kuchayishi nodepozit resurs manbalarini mustahkamlash hamda optimallashtirish ahamiyatini oshiradi.

Tijorat banklarida olingan kreditlar va lizinglarning majburiyatlar hamda nodepozit moliyaviy manbalardagi ulushi 2-jadvalda keltirilgan.

2-jadval
Tijorat banklarida olingan kreditlar va lizinglarning majburiyatlar va nodepozit moliyaviy manbalardagi ulushi[5], (mlrd so‘m)

Ko‘rsatkichlar/ Yillar	Olingan kreditlar va lizinglar miqdori	Jami majburiyatlardagi ulushi, %	Nodepozit moliyaviy manbalardagi ulushi, %
2019	105 252	47,5	80,5
2020	151 704	49,3	56,7
2021	173 750	46,5	79,7
2022	186 614	39,1	70,5
2023	224 351	40,4	71,6
2024	234 667	35,9	67,9
2025	247 691	31,4	64,9

Jahon banki ekspertlarining tavsiyalariga ko‘ra, banklararo kreditlarning jami jalb qilingan mablag‘lardagi ulushi 30 foizdan kam, resurslar tarkibidagi ulushi esa 20 foizdan oshmasligi lozim. Jadval ma’lumotlari O‘zbekiston bank tizimida jalb qilingan kreditlar va lizinglar salmoqli ulushga ega ekanligini ko‘rsatadi. Xususan, banklarning tashqi sektor oldidagi majburiyatlari YaIMga nisbatan 2019-yildagi 11,6 foizdan 2025-yilda 17,2 foizga yetgan. So‘nggi ikki yilda tashqi qarzlarni milliy valyutada jalb qilish amaliyotining yo‘lga qo‘yilishi valyuta xatarlarini boshqarish imkoniyatlarini kengaytirmoqda.

Subordinar qarzlarning jami majburiyatlar va nodepozit moliyaviy manbalardagi ulushi 3-jadvalda keltirilgan.

4 Manba: muallif tomonidan xalqaro bank amaliyoti va Bazel qo‘mitasi materiallari asosida umumlashtirilgan.
5 Manba: O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma’lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan [1].

3-jadval
Tijorat banklarida subordinar qarzlarning majburiyatlar va nodepozit moliyaviy manbalardagi ulushi[6], (mlrd so‘m)

Ko‘rsatkichlar/ Yillar	Subordinar qarzlar miqdori	Jami majburiyatlardagi ulushi, %	Nodepozit moliyaviy manbalardagi ulushi, %
2019	3 978	1,82	3,02
2020	4 000	1,34	2,73
2021	4 248	1,13	1,95
2022	6 619	1,42	2,54
2023	9 653	1,73	3,08
2024	11 299	1,70	3,27
2025	11 972	1,5	3,19

Subordinar qarzlar tijorat banklari uchun qo‘shimcha kapital manbasi bo‘lib, kapital yetarliligi talablarini bajarish, moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash va investorlarni jalb qilishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu moliyaviy vositalar nisbatan yuqori risk va daromadlilik bilan tavsiflanadi.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, 2019–2025-yillarda O‘zbekiston bank tizimi majburiyatlari tarkibida sezilarli o‘zgarishlar kuzatilgan. Muallif fikricha, barqaror nodepozit resurs manbasi sifatida subordinar qarzlarning jami majburiyatlardagi ulushini 5 foizdan yuqori darajaga yetkazish maqsadga muvofiq. Ularni uzoq muddatga (5–10 yil) jalb qilish riskka tortilgan aktivlar bo‘yicha operatsiyalarni moliyalashtirish va bank likvidliligini qo‘llab-quvvatlash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Statistik byulleten. – 2025. – URL: https://cbu.uz/uz/statistics/
2. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Pul-kredit siyosatining 2025-yil va 2026–2027-yillar davriga mo‘ljallangan asosiy yo‘nalishlari. – Toshkent, 2024. – URL: https://cbu.uz/uz/monetary-policy/publications/trend/
3. Yuan D., Gazi M.A.I., Harymawan I., Dhar B.K., Hossain A.I. Profitability determining factors of banking sector: Panel data analysis of commercial banks in South Asian countries // Frontiers in Psychology. – 2022. – Vol. 13. – Article 1000412. – DOI: 10.3389/fpsyg.2022.1000412. – URL: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1000412
4. Adilov M.M. Tijorat banklari kredit qo‘yilmalari manbalarini optimallashtirish: iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – Toshkent: Toshkent Kimyo xalqaro universiteti, 2025. – URL: https://www.interaktiv.oak.uz/avtoreferat/3aO16832fO1.file
5. Ortiqov U.D. Tijorat banklarining moliyaviy resurslarini boshqarishni takomillashtirish: iqtisodiyot fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi avtoreferati. – Toshkent: Toshkent moliya instituti, 2023. – URL: https://www.interaktiv.oak.uz/avtoreferat/3aO10477fO1.file

6 Manba: O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma’lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan [1].

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S–5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod tumani 15-mavze 19-uy

+998 93 718 40 07

https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal

t.me/yait_2100